

YAŞ VE KUŞAK FARKLILIKLARINA GÖRE İNTERNET VE BİLGİ TEKNOLOJİLERİ KULLANIMININ DÜZEYİ, YARATTIĞI TEKNO-POLİTİK STRES VE SONUÇLARI

Tuna USLU¹

Didem RODOPLU ŞAHİN²

Deniz ÇAM³

Özet: Bu çalışma, cinsiyet, yaş değişkeni, tecrübe, bilgisayar ve internet kullanma düzeyi, bilgisayar ve internet öz yeterliliği, endişesi ile teknopolitik stres arasındaki ilişkileri incelemektedir. Bilgisayar ve internet endişesinin stres ve değişime karşı sinizm üzerindeki aracılık etkisi de test edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: bilgisayar öz yeterliliği, internet öz yeterliliği, endişe, stres, sinizm

AGE-RELATED DIFFERENCES IN TECHNO-POLITICAL STRESS, CYNICISM TOWARD CHANGE, USE OF INTERNET AND COMPUTER

Abstract: This paper examines the relationship between gender, age-related difference, experience, level of computer and internet use, computer and internet self efficacy, anxiety and technopolitical stress. Also the mediating effect of stress between technology anxiety and cynicism to change is tested.

Keywords: computer self efficacy, internet self efficacy, anxiety, stress, cynicism

Giriş

Günümüzün gerek sosyal gerekse iş yaşamının inkâr edilemez gerçeği olan elektronikleşme ve küresel pazar, davranışlara ve kuşaklar arasındaki farklara da yansımaktadır (Keegan ve Green, 2008; Venkatesh ve diğerleri, 2003). Bu dönemde bilgisayar okuryazarlığından başlayarak hayatın her alanına yerleşen bilgi teknolojileri uygulamaları bilinmez, güvenilirmez, sürekli yenilenen bir hızla takip edilemez olduğu için kişilerde bazen korku ve endişelere neden olur. Bu değişkenlik ise başta kişinin bilgisayar öz yeterliliği, internet kimliğinin varlığı ve internet endişesiyle ilişkilidir. Bu çalışma, bu değişkenleri bir arada bir bütün olarak demografik farklılıklarla birlikte incelemeye çalışması açısından da, literatürde ve Türk yazınında bir ilk olma durumundadır.

¹ Öğretim Görevlisi, Gedik Üniversitesi Gedik Meslek Yüksekokulu, Özel Gebze Doğa Hastanesi Sağlık Hizmetleri A.Ş. Yönetim Kurulu Üyesi, e-posta: tunauslu@gmail.com

² Öğretim Görevlisi, Kocaeli Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu, e-posta: drodoplu@gmail.com

³ Brown University, e-posta: denizcam@gmail.com

1. Bilgi Teknolojileri Uygulamaları ve İnsan İlişkisi

Günümüzde sosyal ve iş yaşantımızın inkâr edilemez gerçeği olan elektronikleşme, bilgi toplumundaki kişileri bilgi teknolojisi uygulamaları odaklı davranışa yönlendirmektedir. Kişiler aynı örgütlerde olduğu gibi bilgiyi yaratmalı, edinmeli ve transfer etmeli, yeni görüşler doğrultusunda davranışlarını değiştirmelidirler (Finerty, 1997: 100). Böylelikle bilgi geliştirilir, bir araya getirilir, saklanır ve aktarılır. Bilgi ancak paylaşıldığında ve insana değer katacak biçimde kullanıldığında anlamlı bir faaliyete dönüşür. Bilgi toplumu sürecindeki tüm bu bilgiye ulaşma, bilgiyi paylaşma ve aktarma çabası, kişileri aktif olarak bilgi teknolojileri uygulamalarını kullanmaya zorlar. Sonuçta bilgi teknolojilerinin yönettiği yaşamlar kişileri e-insan (e-people) olmak zorunda bırakır.

E-insan olmak, birdenbire gerçekleştirebilecek bir durum değildir; tamamen kişinin bilgi teknolojileri uygulamalarına uyumuyla ilgili bir süreçtir. Kişilerin e-insan olabilmeleri için öncelikle bilgisayar okuryazarlığı altyapısını sağlamaları gerekmektedir. Kullanıcı durumunda oldukları sistemleri anlamaları, gerektiğinde kendi ihtiyaçlarına göre geliştirmeleri, hayatlarına entegre etmeleri, bunun için gerek bilgi ve eğitimle donanmaları bu sürecin en önemli parçalarıdır. Kişinin kendi için belirlediği sistemi sadece aktif olarak kullanması, e-insan olmak için yeterli bir davranış değildir. Çünkü kullanılan her sistem beraberinde yeni uygulamaları getirmekte, bu da kişiler için yeni bilgi, yeni öğreti, yeni yetki ve sorumluluklar demektir. Aynı zamanda bu durum kullanıcılara pro-aktif olarak sistemle birlikte değişen, yeni ihtiyaçlara gebe kalan, bu ihtiyaçları talep eden ve sistemi dönüştüren bir rol kazandırır.

En basit örnekle güne elektronik posta kutusuna bakıp, gelen mesajlar doğrultusunda gününü planlayan kişi, posta kutusunu kontrol ederek bilgi teknolojileri uygulamalarını kullanmaya başlamıştır. Ancak iletişiminin ve kişisel işleyişinin devamını gerçekleştirmek için gerekli olan, ihtiyaç duyulan bilgilerin indirilmesi, gönderilmesi, dosyalanması, araştırılması, geliştirilmesi ve şekillendirilmesi için yeni uygulamaları da beraberinde kullanması gerekmektedir. Bilgisayar okuryazarlığından başlayarak hayatın her alanına yerleşen bilgi teknolojisi uygulamaları bulanık, sınırları belli olmayan, sürekli hareket halinde ve takip edilemez olduğu için kişilerde bazen korku ve endişelere de yol açar (Kohrman, 2007). Bu korku ve endişe temelde yaşa, cinsiyete, kültüre, eğitime, gelir/harcama düzeyine ve kişinin yaşamdaki farklı rollerine göre değişiklik gösterir. Bu değişkenlik ise kişinin bilgisayar öz yeterliliği, internet kimliğinin varlığı ve internet endişesiyle ilişkilidir. Yapılan araştırmalar, kişilerin oluşturduğu endişe ve korkunun sadece bilgi teknolojileri uygulamalarına karşı değil, çevremizdeki tüm elektronik cihazlara karşı geliştiğini de göstermektedir.

Son yıllarda medyada da artan oranda teknolojik bilgi ve tekno-politik söylem bombardımanı altında kalmaktayız. Araştırmacılara göre, teknofobi olarak adlandırılabilir bu teknoloji kullanma korkusu henüz anne karnındayken şekillenmeye başlamaktadır. İngiltere Bath Üniversitesi'ndeki araştırmacılar, kişinin gelecekte yeni teknolojilere duyacağı ilgi düzeyinin, daha embriyo aşamasındayken maruz kalınan hormonlarca belirlendiğini varsaymaktadır. Yayınlanan çalışmaya göre (Brosnan ve diğerleri, 2010) doğum öncesi salgılanan testosteron miktarı, beyin gelişimini teknolojiyi kolay veya zor anlayan bir yapıya itecek şekilde etkilemektedir. Çalışmanın başındaki Dr. Brosnan bu testosteron maruziyetinin doğumdan yıllar sonra dahi etki göstermesinin son derece ilginç olduğuna dikkat çekmektedir. Hormonun düşük seviyelerde salgılanmasıyla birlikte kişide, cep telefonu ve bilgisayar gibi sürekli gelişmekte olan teknolojik cihazları kullanmaya yönelik bir ilgisizlik hatta fobi gelişebilmektedir. Üstelik araştırmacılar yaptıkları testlerde, bilgisayar bilimlerinde öğrenim gören öğrencilerin doğum öncesi testosterona maruz kalma düzeylerinin, hipotezi destekler biçimde yüksek olduğunu ortaya çıkarmışlar (Ntvmsbc, 2010). Ayrıca İstanbul

Üniversitesi'nden Dr. Tunaya Kalkan da yeni gelişen teknolojilerin insan sağlığı üzerindeki etkileri konusunda basındaki yanlış bilgilendirme nedeniyle toplumda teknolojik gelişmelere ilişkin korku yaratıldığını ve bunun "elektro fobi"ye dönüştüğünü belirtmektedir. "Elektro fobi"nin ortaya çıkmaması veya kontrol edilmesi için doğru biçimde bilgilendirmenin gerekliliği, sahip olduğumuz teknolojik araçların özellikleri, nasıl sağlıklı kullanılacağı, ne kadar enerji ve radyo dalgası yaydıkları, zararsız olma sınırının ne olduğu ve bu sınırın aşılmadığının teknik olarak reçetelendirilmesi üzerinde durmaktadır (Cnnturk, 2010). Bilgi teknolojileri uygulamalarına karşı geliştirilen korku ve endişe sadece sağlık ve psikolojik nedenlerden dolayı değil aynı zamanda siyasi, politik ve ekonomik önlem ve gerekçelerle de karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin Çin'de "protesto" anlamına gelen kelimelerin telefonda kullanıldığı anda Çin resmi yönetiminin uyguladığı ve telefonları otomatik kilitleyen bir sansür sisteminin olduğu bilinmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içinde gmail hesaplarına girilememesinin nedenini, basına yaptıkları açıklamalarda Google yetkilileri elektronik posta servislerinin Çin'de yasaklamış olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. (Öztürk, 2011) Bu durum temelde psikolojik olduğu kadar siyasi korkulardan da kaynaklı gelişmektedir.

Kaynağı sağlık, psikoloji veya siyasal hangi nedene dayanırsa dayansın bilgi teknolojisi uygulamalarına karşı geliştirilen endişeler ve korkular, bazen bireylerin bilgi teknolojileri uygulamaları karşısında yetersiz kalacaklarını düşündüklerinden, bazense bilgi teknolojileri uygulamalarının kendi yetilerinin üzerine çıkacağından dolayı direnç olarak yüzlerini göstermektedirler. (Nasser, 2001: 10) Ayrıca wiki benzeri arayüzler (Cowan ve diğerleri, 2009: 4) sayesinde, kişiler için özel, gizli ve önemli sayılan bilgilerin bilinmeyen, sadece güvenli olduğu savunulan sanal ortamlarda paylaşılması kişilerde düzeyleri farklı da olsa, endişeye (Havelka ve diğerleri, 2004: 64), korkuya ve dirence yol açmaktadır (Bellman ve diğerleri, 2004: 315)

1.1 Bilgi Teknolojilerine Uyum Süreci ve Uygulamadaki Psikolojik Değişkenler

Bilgi teknolojileri uygulamalarının yayılması ve kullanılması her zaman beklenen orana ulaşmayabilmektedir. Bu başarısızlık oranı bazen %50-70'e kadar çıkar. Bunun en büyük sebebi teknik değil, insani nedenlere, çalışanların yeniliklere karşı gösterdikleri dirence dayanmaktadır (Poole ve diğerleri, 2001: 930). E-insan değişim sürecinde elbette ki alışkanlıkların, geçmişten gelen kazanımların ve duyguların rolü çok önemlidir. Bazen bu etkenler kendilerini kolaylaştırıcı faktörler olarak gösterebilirler de, bazen de direnç, endişe ve korku olarak karşımıza çıkarmaktadır (Saadé ve Kira, 2007). Tüm bu duygular da stresin temelini oluşturur. Stresin yönetilmesinde kişilerin teknolojik bu değişime uyum sürecini psikolojik olarak nasıl algıladıkları çok önemlidir. Bu süreçler tamamlandıktan sonra da kişinin bilgi teknolojileri uygulamalarını sıradan bir düzeyde kullanabilmesi için, bazı temel bileşenlere sahip olması gerekmektedir. Bu bileşenleri sıralarsak; bilgisayar kimliğinin oluşturulması, bilgisayar öz yeterliliğinin edinilmesi ve bilgisayar-internet endişesi düzeyi...

1.1.1 Bilgi Teknolojileri Uygulamalarına Uyum Süreci

Bilgi toplumunun beraberinde getirdiği bilgi teknolojileri uygulamalarına uyum sürecinde kişinin psikolojisinin nasıl etkileneceği de ele alınmalıdır. Bu noktada, zaman ve mekân sınırlaması olmadan gerçekleşen işlemlerin gizliliği ve güvenilirliği gündeme gelmektedir. Yapılan işlemin gizliliğinin sağlanamayacağına karşı duyulan güvensizlik, kişinin inançları ve hisleri doğrultusunda, bilgi teknolojileri uygulamalarından uzak durmasına yol açabilir. Bilgi teknolojileri uygulamalarıyla yeni alışkanlıklara geçiş sürecindeki davranışlar kabullenmeme,

reddetme, direnme, uyum, kabul etme, destekleme ve kabullenme şeklinde bir ölçek üzerinde kendini gösterir. (Rodoplu, 2007: 412)

Reddetme: Bilgi teknolojileri uygulama aşamasında çalışanların kendilerini vermemeleri ve adamamaları, anlayışlarını değiştirmedikleri ve bir de bu tepkilere iletişim eksikliği eklendiğinde başarısızlıkla karşılaştığı görülmektedir (Ward ve Evlin, 1999: 199) Bilgi teknolojileri uygulamaları uzun vadede işlemleri hızlandırıcı, verimlilik artırıcı, güven sağlayıcı gibi gözüktüğü de, kısa vadede sistemin çalışanlar tarafında oluşturulması gerekmektedir. Sistemin oluşturulması mevcut bilgilerin, uygulanan bilgi teknolojisine, eksiksiz kodlanarak ve tam zamanında girilmesini de beraberinde şart koşar. Geçmişin bilgisayar ortamına aktarılması süreci, kullanılacak sistemi tanımama, bu sistemin kurum içindeki hangi değerlerin yerini alacağını bilmeme, sisteme güvenmeme ve getireceği yeni sorumluluklar alışılmıştan dışında bir durum oluşturmaktadır. Yeni durum ilk önce *reddedilir*.

Direniş: Direnç fizyolojik, zihinsel (çalışanın mental yeteneği ve kapasitesi) ve psikolojik olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma bilgi teknolojilerinin tasarımını ve performansını etkileyecek özelliklerdir. Fiziksel faktörler, bilgi teknolojileriyle birlikte oluşan donanımın getirdiği etkiler ve bunların ergonomik kullanımıyla ilişkilendirilebilmektedir. Fizyolojik özellikler dayanıklılık, esneklik, kararlılık veya psiko-motor özellikler dediğimiz el-kol, bakış kontrolü ve kişinin verdiği tepkilerle ilgilidir. Sonrasında, bilgi yönetim teknolojilerinin uygulanmasında çalışanın entelektüel yapısıyla karar verme ve bilgi işlem süreçlerindeki tüm tutumlarını belirleyen mental özellikler olarak büyük önem taşımaktadır. Ancak çalışanın bilgi yönetim projeleri uygulamalarına karşı oluşan direnci yeniliğin yanlış olduğu yönündedir. Alışık olduğu şekliyle, daha az zorlanacağı ve işleyişin değişmeden eskisi gibi veya başka bir biçimde olabileceğini savunur. Bundan dolayı da sistemin kullanışsız, ergonomik olmadığı yönünde inançlara kapılır ve sistemi kullanmaktan kaçır. İşlem sürecini kısalttığına, güvenilirliğine inanmaz, tavır koyar, *direnir*.

Uyum: Neden sonuç ilişkisi kurabilmek, süreci elde olan verilerle ilişkilendirebilmek bilgi teknolojileri uygulamalarına hız kazandırıcı faktörlerdendir. Kişinin artık durumu fark etmesi, bilgi teknoloji uygulamalarıyla neyin değiştiğini, bundan kendisinin nasıl etkileneceğini anladığı bir süreç başlar. Ancak çalışan tam ikna olmamış, halen sistemi mevcut geleneksel yapılarla ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Bu sistemin istenen bilgiyi tam ifade edip etmediği, bilginin verimli bir şekilde paylaşılmasını sağlayıp sağlamadığı, diğer bir işlemin eksiklerini tamamlayıp tamamlamadığı, iş süreçlerini gerektiği kadar destekleyip desteklemediği, karşılaşılan sorunları hafifletip hafifletmediği ve kendinin aktif kullanımı için yeterli eğitime sahip olup olmadığı konusunda tereddütleri vardır. Ancak çalışan değişime daha *uyumludur*.

Kabul Etme: Gerek iş, gerek özel hayatta yaşanan değişimi benimseyebilme herkeste farklı düzeyde görülür. Kişinin etkilenmesi değişim hızına yakın olduğu oranda birey uyumlu ve verimlidir. Bu aşama, kişinin kendi çalışmasıyla bilgi uygulamalarına katılma sürecidir. Sistemi kabul etme, canlı ve aktif kullanıma geçme, diğer birimlerle entegre kullanma, güncel bilgi akışını bilgisayar ortamında ve sanal alanlarda gerçekleştirme, bilgi hareketlerini bilgi teknolojileri üzerinden takip etmeyi alışkanlık haline getirme şeklinde kendini gösterir.

Destekleme: Bilgi yönetim projeleri uygulamalarıyla başlayan yeni süreç, kişinin uygulamalardaki değişiklikleri geliştirmesi için yollar araması şeklinde kendini gösterir. Özellikle teknik boyutta destek ile birey yeterli bir düzeyde sistemin gelişimine katılır ve pro-aktif bir rol kazanır.

1.1.2. Bilgi Teknolojileri Uygulamalarındaki Psikolojik Değişkenler

İnsan zihni ve çalışma belleği duygusal parçalara sahiptir, tüm tavır ve davranışları alışkanlıklarına, kültürüne, algılayışına, yaratıcılığına bağlı olarak şekillenmektedir. İnsan psikolojisi için sevinmek, kıskanmak, heyecanlanmak kadar doğal olan bir başka davranışta direnmek, tepki vermektir. Yaşamın bilgi toplumuna, bilgisayarlaşmaya doğru yönlendiği günümüzde, insan psikolojinin bu değişime karşı tutumu ve aldığı tavır önemlidir. Bu noktada, bilgi teknolojilerini ve uygulamalarını verimli kullanan kişinin öncelikle bir bilgisayar kimliğini oluşturması, bilgisayar öz yeterliliğini edinmesi ve bilgisayar-internet endişesi düzeyini dengelemesi gerekmektedir.

1.2. Bilgisayar Kimliğinin Oluşturulması

Kişi ego kimliğinin oluştuğu, ergenlikten erişkinliğe geçişte, kimliğinin kuvvetlendiğini nasıl hissediyorsa, kişinin internet-bilgisayar kimliğini oluşturması da bilgi toplumundaki bireyi o kadar kuvvetlendirir. (Mazalin ve Moore, 2004: 92). Bilgisayar kimliğinin oluşturulması bilgisayar kullanımı ve tecrübesi açısından da önemli bir faktördür. Bilgisayar kimliği kavramını birkaç farklı şekilde ifade edebiliriz; internet üzerinden ticari kimliğinin oluşması, sosyal kimliğinin oluşması gibi. İnternetteki kişinin kim olduğu değil bilgi teknolojileri uygulamalarında nasıl kimliklendirildiği, tanımlandığı önemlidir (Joiner ve Brosnan, 2007: 1410). Bilgisayar kimliği oluşturulurken, sadece bireysel özellikler değil odaklanılan konuyla da ilişkili faktörler de değerlendirilir (Durdell ve Haag, 2002). Kişi bilgi ve kimlik kargaşasında optimal dengeyi bulmak durumundadır. Bu onun aynı zamanda psiko-sosyal ödevidir. Kişi, bir yandan bilgi toplumunu bilgi teknolojileri uygulamaları üzerinden yürütülen ve hızla değişen yaşama karşı kendini korumak, diğer taraftan ise kendi iç tutarlılığını sağlamak zorundadır (Mazalin ve Moore, 2004: 92). Kişinin bilgi teknolojileri uygulamalarından ne beklediği de önemlidir. Bu beklentiyle, bilgisayar endişesi ve performansı arasında da ilişki vardır, mesela erkekler bilgisayar kimliği oluşturmada daha başarılıdırlar. Yapılan çalışma bilgisayar kimliğinin oluşturulmasının diğer psikolojik değişkenlerle ilişkisini şu şekilde yorumlamıştır: İnternet kullanımıyla bilgisayar kimliğinin oluşturulması arasında pozitif bir ilişki vardır. Bilgisayar kimliğinin oluşturulmasıyla internet endişesi arasında negatif bir ilişki vardır (Durdell ve Haag, 2002)

1.3. Bilgisayar Öz Yeterliliğinin Edinilmesi

Bilgi toplumu iletişim becerileri güçlü, gelişmekte olan teknolojileri kullanabilecek yetkinliklere ve eleştirel düşünme becerilerine sahip kişilerle ahenk içinde hareket etmektedir. Bu noktada bilgisayar okuryazarlığı yabancı bir ülkede dil bilmek zorunluluğu gibi mecburi bir durumdur. Bilgisayar öz yeterliliğine sahip kişi, kendi bilgisayar kullanma yeteneğine güvenen kişidir. Teknolojik değişimlere uyum sağlayabilen, özel uygulamaları gerçekleştirebilen, bunları çevreye uygulayabilen bu kişiler günümüz iş yaşamında da başarılı olur. Bu kişiler esnek çalışabilir, yetki devredebilir ve sisteme duydukları güven de yüksektir (Sam ve diğerleri, 2005). Bilgisayar öz yeterliliği yüksek kişi, yeni beceriler öğrenmeye açık olduğu gibi becerilerini başkalarına transfer de edebilir, aktarabilir. Bilgisayar öz yeterliliği basit bileşen becerilerinden ziyade bir görevi başarmak için, algılanmış özel bir yeteneği temsil eder (Pauli ve diğerleri, 2007). Böylelikle bilgisayar öz yeterliliği artarak çoğalır ve bireyler bir kanal görevi görür. Bilgisayar öz yeterliliği artan kişinin yeni bilgisayar becerileri öğrenmek için gönüllülüğü de artar, bilgisayar teknolojileri hakkında daha fazla öğrenmeyi arzular (Zhang ve Espinoza, 1998). Bu artış kişilerin yaptığı işleri daha iyi anlamasına neden

olur. İhtiyaçlara cevap verebilen, sonucunu daha hızlı ve net görebilen kullanıcıların motivasyonu da artmaktadır (Sam ve diğerleri, 2005)

Ancak bazen bilgisayar öz yeterliliğine karşın, çevreden yapılan baskılar sonucu kişi üzerinde bazı kaygılar oluşturabilir. Kaygı beraberinde performans düşüşünü ve bilgisayar endişesini getirir. Kişinin duygusal uyarılmaları bilgisayar öz yeterliliğine karşı farklı niyetler oluşturur. Kişinin bilgi teknolojileri uygulamalarına karşı niyeti, bir ölçüm standardı halini almıştır. Kişinin bilgi teknolojileri uygulamalarına yaklaşımıyla ilişkili olarak, bilgisayar öz yeterliliği düşük olan kişinin bilgisayar endişesi de düşük olabilir. (Pauli ve diğerleri, 2007). Hatta bazen bilgisayara ihtiyaç duymayan bir kişinin, bilgisayarla ilgili sorun ve konulara karşı duyarsız kalabildiğini görebiliriz. Yapılan farklı çalışmalar ise bilgisayar öz yeterliliğinin diğer psikolojik değişkenlerle ilişkisini şu şekilde yorumlamıştır; bilgisayar öz yeterliliği yüksek olan kişinin bilgisayar endişesi düşüktür. Bilgisayar eğitimi almış kişinin bilgisayar ve internet endişesi düşüktür (Sam ve diğerleri, 2005) Bilgisayar öz yeterliliğiyle, performans arasında olumlu bir ilişki vardır. (Webster ve Martocchio, 1992). Bilgisayar öz yeterliliğiyle, bilgisayar kullanma tecrübesi arasında olumlu bir ilişki vardır. Bilgisayar kullanma tecrübesiyle de bilgisayar endişesi arasında olumsuz bir ilişki vardır. (Pauli ve diğerleri, 2007)

1.4. Bilgisayar ve İnternet Endişesi Düzeyi

Igbaria ve Parasuraman tarafından yapılan bilgisayar-internet endişesi araştırması, "bilgisayarlaşmanın ve gelecekteki daha da yoğun kullanımının bireylerin huzursuz, kaygılı ve korku içinde bir psikolojik eğilimde olacağı" sonucuna ulaşmıştır (Pauli ve diğerleri, 2007). Bu durum, kişilerin bilgisayarı kullanmanın olasılığından korkmak olarak tanımlanmıştır. (Sam ve diğerleri, 2005) Bilgi, beceri, istek ve alışkanlıklardan vazgeçmek istememe içgüdüsünden ve duyarsızlaşmaktan dolayı, bilgi teknolojileri uygulamalarına karşı ortaya çıkan bilgisayar-internet endişesinin belirli bir düzeyde olması da gerekmektedir.

Ancak bir uçta, bilgisayar endişesi yüksek olan kişi bilgi teknolojilerinin faydasına inanmamaktadır ve kendini bu yönde geliştirmez. Bilgisayar kullanmaktan uzaklaşır. Yapılan farklı çalışmalar bilgisayar-internet endişesi düzeyinin, diğer psikolojik değişkenlerle ilişkisini de şu şekilde yorumlamıştır; Bilgisayar-internet endişesiyle öz yeterlilik duygusu arasında olumsuz ve güçlü bir korelasyon vardır (Pauli ve diğerleri, 2007; Durndell ve Haag, 2002). Bilgisayar-internet endişesiyle başarısız olma düşüncesi arasında olumsuz güçlü bir ilişki vardır (Pauli ve diğerleri, 2007). Bilgisayar-internet endişesiyle performans arasında olumsuz güçlü bir ilişki vardır. (Sam ve diğerleri, 2005) Bilgisayar-internet endişesiyle, bilgisayarın kullanılması için kişinin algıladığı fayda arasında olumsuz bir ilişki vardır (Pauli ve diğerleri, 2007; Durndell ve Haag, 2002). Bilgisayar-internet endişesiyle, bilgisayarın kullanılması için kişinin bilgisayarı kullanma niyeti arasında olumsuz bir ilişki vardır. Bilgisayar-internet endişesiyle, bilgisayar kullanma tecrübesi arasında kuvvetli ve olumsuz bir ilişki vardır (Pauli ve diğerleri, 2007).

Bilgisayar-internet endişesiyle, bilgi teknolojileri uygulamalarını kullanma arasındaki negatif ilişki edimsel koşullanmayla açıklanabilir. Edimsel koşullanmada davranış sonucunda organizmanın hoşuna giden bir durumun ortaya çıkması gerekir. Birey, "iş yerinde veya sosyal ortamda; bilgi teknolojileri uygulamalarını çok güzel, başarılı, hızlı ve doğru kullanıyorsun" tepkisini alırsa bilgi teknolojileri uygulamalarını kullanmaya devam eder. Ancak iş yerinde veya sosyal ortamda; bilgi teknolojileri uygulamalarının kullanılması hakkında olumsuz eleştiriler alan kişi, tekrar bu uygulamaları kullanmaktan uzaklaşır. Davranışın sonucunda organizmanın hoşuna gitmeyen bir durum ortaya çıkmıştır. Bilgisayar-internet endişesi olan kişi bilgi uygulamalarını kullanmayarak, kendi endişesini belirli bir

düzyeyde tutar ve azaltılan endişeyle kendini ödüllendirir, kaçınma sürdürülür ve pekiştirilir. Ancak bu davranışın kişinin sosyal veya örgütsel yaşamına negatif etkisi de var. Bu durum beraberinde işleyişin yavaşlamasını getirir, oysaki bilgi toplumundaki amaç bilgi teknolojileri uygulamalarının kullanımını yaygınlaştırmak ve geliştirerek alışkanlık edindirmektir.

Ayrıca kişilerde bilgi teknolojileri konusunda teknik olarak yetersiz olmaktan kaynaklı bazı korkular ve endişeler gelişmektedir. Sisteme zarar verme, dolayısıyla tüm sisteme zarar verme korkusu beraberinde bilgisayar-internet endişesini getirir. Tüm sisteme zarar vererek işleyişi durdurma korkusu, kişiyi de bilgi teknolojileri uygulamalarından uzaklaştırır (Sam ve diğerleri, 2005). İşin veya yaşamın gerekliliklerini bilgi teknolojileri uygulamalarıyla gerçekleştiremeyen kişi, değişen yaşamın kolaylaştırıcı kaynaklarından birinden de vazgeçmiş olacaktır. Bu durum fazladan iş yükü olarak bireye geri döner, ancak kişi bilgi teknolojilerine verdiği tepki ölçüsünde bu negatif geri beslemeyi görmezden gelip sırtlanabilir.

Kişinin internet terminolojisine hâkim olmaması, internet ortamında neye nerede nasıl ulaşacağını bilemesi ve zaman açısından gecikmelere neden olması da internet kullanımı açısından meydana çıkan endişelerdendir. Kişinin internette arama yaparken, internet ağındaki muazzam miktardaki bilgiye arama motorlarının sınırları çerçevesinde ulaşabilmesi, yaygın bir endişe yaratmaktadır. İlginç bir şekilde, daha çoğuna ulaşma veya ulaşamama kaygısı ortaya çıkar. Bazense kişiler bilgisayarda ve internette hata yapmaktan korkarlar. Bu kişiler, internette olmanın veya araştırma yapmanın ve interneti öğrenmenin kendi yeteneklerinin çok üzerinde olduğu korkusunu taşırlar. Tüm bu süreçlerde kendi kendilerine zamana karşı bir sınav verirler, bilgi yoğun ağ sayfalarından kaynaklanan ağ bağlantı hızlarından kaynaklı yavaşlama bu bireyleri daha da çok strese sokar (Presno, 1998). İnternet kaynaklı bu endişelere bir başka yaklaşım da wiki endişesidir.

Wiki Endişesi: Wiki, bir veri tabanı için giriş çıkış yapılabilen en basit ara yüzdür. Herkesin üzerinde istediği gibi düzenlemeler yapmasına izin veren bilgi sayfaları topluluğudur. Gruplar, wiki sayesinde kolayca geniş dokümantasyonlar oluşturabilir ve bu belgeler arasındaki sürüm farklılıklarını, eklemeleri takip edebilirler. Sayfalar arasındaki bağlantılar ve sayfa biçimlemeleri sistem tarafından otomatik olarak yapılandırıldığından, bilgiye erişim ve bilgi belgeleme wiki ile son derece kolaylaşmaktadır. Ancak bu durum kullanıcılar için bir başka endişe kaynağını da beraberinde getirir. Kullanıcıların değerli bilgilere ulaşmasına yardım eden bu uygulama çevreye bazı problemler ve açık arka kapılar sunabilmektedir. Çünkü herhangi bir kullanıcı, herhangi bir noktada sayfaları bilinçli olarak veya olmayarak değiştirebilir, yapıyı numaralayabilir, içeriği sabit olarak geliştirebilir, bu durum bilgileri umumi hale getirebilir. Böylece arka bahçeniz bir anda sanki park yeri haline gelebilir. Bu durum kullanıcılar açısından yeni bir endişe sebebidir. (Cowan ve diğerleri, 2009: 4) Zaten endişeli olan kullanıcılar ara yüzdeki yetersizlikler, bağlantılardaki boşluklar ve yetersiz sayfa tasarımlarıyla karşılaşınca kendilerini daha da yetersiz ve güvensiz hissederler. Hele bir de kötü tasarlanmış bir sistemle karşılaşılırsa. Kusurlu veya kötü bir şekilde tasarlanan yazılım, bilgisayar endişesi için temel nedenlerdendir. Kullanmak, yönetmek ve anlamak için zor alan bir kullanıcı ara yüzü, aynı zamanda endişe bulgusu için bir katalizör görevi de görebilir. Wiki endişesi, kullanılabilirliğin ve kullanıcı dostu olmanın değerlendirilmesi için önemli açılımlara sahiptir. Kullanıcıların ara yüz hakkındaki negatif değerlendirmesi, endişe düzeyini artırabilir. Bir başka endişe bulgusu ise, tecrübeli olmayan kullanıcıların endişeleridir. Bu durum sayfa tasarımından kaynaklıdır. Bilgini tam aktarılamaması ve kısıtları, hiyerarşik kontrolü baskın olarak kullanıcıları kontrol etmeye çalışır. İstenen değişiklikleri yapmaya ara yüz izin vermez ve aslında bu engel mantığa da aykırı olduğu için bireylerin tepki vermesine neden olur. Kullanıcıların kontrolünde olan öğeler daha çok tercih edilenlerdir. Kullanıcı tercih ettiği formatı bulamayınca endişelenir. Bundan dolayı ara yüzlerin endişeleri bertaraf edecek şekilde tasarlanması gerekmektedir (Cowan ve diğerleri, 2009).

Kullanıcıların sistemi anlamak ve idrak etmek için farkına varmadan altına girdikleri psikolojik yükler, beraberinde endişeyi, bu belirtiler de internete karşı oluşturulan fobiyi getirmektedir. Yaşantımızdaki hız, sorumluluklarımız ve yetişmesi gerekli işlerin internet aracılığıyla gerçekleştirme zorunluluğu bu endişeyi stres boyutuna taşımaktadır. (Presno, 1998) Niye bazı kişiler interneti aktif olarak kullanırken bazı kişiler kullanmamaktadır, bu durumun da tespit edilmesi, endişelerin gerçek sebebinin bulunması gerekmektedir. Bu tespitleri neden sonuç ilişkisiyle açıklamaya çalıştığımızda, kullanıcının istenen davranışı yapması için kendi kendini motive etmesi ve bilgi teknolojileri uygulamalarına inanması gerekmektedir, ancak bu inanç teknik olarak sistem tarafından da sağlanmalıdır. Bunun için kişinin konuyla ilgili eğitilmesi, böylelikle bilgisayar öz yeterliliği ve inancı kazanması sağlanmalıdır, aksi takdirde bireyler sosyal dönüşümden de izole olurlar. Diğer taraftan, bilgisayar öz yeterliliği yüksek kişi bilgi teknolojileri uygulamalarından ve bu sayede toplumsal değişimden kaçınmaz (Pauli ve diğerleri, 2007).

Literatürde bilgisayar endişesi incelendiğinde, en sık karşılaşılan yaklaşımlardan biri cinsiyet farklılıklarıdır. Cinsiyet ve bilgisayar kullanma arasında güçlü bir ilişki vardır. Kadınlar kendilerini internet ortamından erkeklerden daha az güvende hissederler ve daha endişelidirler. Çünkü erkeklerin bilgisayar öz yeterliliğinin daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan, bu durum “daha çok bilgisayar kullanma tecrübesi olan kişi, daha az internet endişesine sahip olur” şeklinde yorumlanabilir. (Cowan ve diğerleri, 2009: 2, Durndell ve Haag, 2002) Cinsiyet ve bilgi teknolojileri arasındaki ilişkide temel belirleyici bilgisayar öz yeterliliğidir. Bilgi teknolojileri uygulamalarındaki psikolojik değişkenler olan bilgisayar kimliğinin oluşturulması, bilgisayar öz yeterliliğinin edinilmesi ve bilgisayar-internet endişesi düzeyi teknoloji kullanım alışkanlığı ve memnuniyeti aracılığıyla sosyal yaşam üzerinde de etki gösterir.

1.5. Psikolojik Değişkenlerin Sosyal Değişkenlerle ilişkisi

Bir çok model, psikolojik değişkenlerin sosyal değişkenlerle olan ilişkisini ve sonucunda ortaya çıkan stres, endişe, memnuniyet, performans ve motivasyon gibi kavramları değerlendirmektedir. Örnek vermek gerekirse; “The Technology Acceptance Model” kısaca TAM olarak adlandırılan teorik çerçeve son zamanlarda çalışmalarda en yaygın kullanılan modeldir. TAM, teknoloji kullanımına yönelik kişilerin niyetini, algılayışını ve bunu kurumsallaştırmayı gösterelemeyi hedefleyen bir modeldir. Bilgisayar kullanma öz yeterliliklerden, kişisel özelliklerden ve bilgi teknoloji uygulamalarında kararları neyin etkilediğini belirlemeye çalışır (Saadé ve Kira, 2006). “Theory of Reasoned Action” kısaca TRA modeli ise, TAM sonucunda ortaya çıkan davranışları değerlendirir. Bu iki modelin sentezlenmesiyle bilgi teknolojilerine karşı oluşturulan davranış neden sonuç ilişkisiyle değerlendirilebilir (Dadayan ve Ferro, 2005: 140). Teknopolitik stresi ortaya çıkarabilecek öncüller literatürde araştırıldığında, karşımıza güvensizlik, başarısız olma korkusu, düşük bilgisayar öz yeterliliğinin, teknolojiye ve geleceğe karşı duyulan kaygının, internet ve bilgi güvenliği endişesinin (Joiner ve diğerleri, 2007; Dienev ve Hart, 2004) teknopolitik stresin artmasına neden olduğu çıkmaktadır.

Yaptığımız çalışmada, bu modeller aracılığıyla bilgi teknolojileri uygulamalarındaki psikolojik değişkenlerin sosyal değişkenlerle ilişkisi analiz edilmiştir. Bulgular, demografik faktörler ve temel bilgisayar yeterlilikleriyle ilişkilendirilmiştir. Çalışmamızdaki demografik faktörler yaş ve kuşak farklılıkları, bilgi teknolojileri uygulamalarını değerlendirme açısından da önemlidir. En önemli sosyal değişkenlerden biri olan yaş 1950-1965 arası doğan BB, 1965-1976 arası doğan X Kuşağı, 1977-1994 arası doğan Y Kuşağı, 1994-2003 arası doğan Z

kuşağı arasında karakter özellikleri, teknolojik yaklaşımları ve hayatı anlayış şekilleri açısından birbirinden farklıdır. Çalışmamızda Y kuşağındaki 18-30 yaş arasındakiler genç, X kuşağındaki 31-43 yaş arasındakiler orta yaşlı, BB kuşağındaki 44-56 yaş arasındakiler olgun ve BB kuşağı öncesi 57 yaş üzerindeki ise yaşlı olarak gruplanmıştır.

H1. Teknopolitik stres, bilgisayar ve internet öz yeterliliği ile negatif, endişesi ile pozitif ilişkilidir.

H2. Toplumsal ve sosyal dönüşüme karşı duyulan sinizm ile teknopolitik stres arasında pozitif ilişki vardır.

H3. Cinsiyet farklılıklarına göre, bilgisayar ve internet öz yeterliliği, endişesi ve teknopolitik stres açısından anlamlı farklar vardır.

H4. Yaş farklılıklarına göre, bilgisayar ve internet öz yeterliliği, endişesi ve teknopolitik stres açısından kuşaklar arasında anlamlı farklar vardır.

H5. Tecrübeye ve günlük bilgisayar/internet kullanımına göre, öz yeterlilik, endişe düzeyi ve teknopolitik stres açısından anlamlı farklar vardır.

H6. Bilgisayar ve internet endişesi, teknopolitik stres aracılığıyla dönüşüme karşı duyulan sinizmi artırır.

2. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmamızda kullandığımız ölçekler için “bilgisayar ve internet tutumu” Sam ve diğerleri (2005), “bilgisayar endişesi” Havelka ve diğerleri (2004), Sokura ve diğerleri (2009), “internet kullanımı ve endişesi” Joiner ve diğerleri (2007) , “teknopolitik stres” Mak ve diğerleri (2010) ve “değişime karşı sinizm” Qian (2007) tarafından kullanılan envanterlerden yararlanılmıştır.

Cevaplayanlara, her bir maddeye ilişkin değerlendirme yapabilmelerine olanak sağlayacak 5’li bir ölçek sunulmuştur (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 5= Tamamen Katılıyorum). Demografik bulgulara yönelik analizler, faktör ve güvenilirlik testleri ile regresyon analizleri SPSS 16.0 istatistik paket programı ile yapılmıştır.

3. Bulgular

Çalışmaya internet üzerinden katılan 333 kişilik örneklemin yaş ortalaması 40,5 ve diğer demografik özellikleri şu şekildedir: 134’ü kadın, 199’u erkek, %49.2’si üniversite, %37.8’i yüksek lisans/doktora ve kalan %12.9’luk kısım da ilköğretim, ortaokul ve lise mezunlarından oluşmaktadır. Tüm örneklemin %80’den fazlası günde bir saatten, yaklaşık %60’ı ise 4 saatten fazla internet kullanmaktadır. 18-30 yaş arasındakiler genç, 31-43 arasındakiler orta yaş, 44-56 yaş arasındakiler olgun, 57 yaş ve üzerindeki ise yaşlı olarak gruplanmıştır.

Değişkenlerimizin alt boyutlarını belirleyebilmek için SPSS’de varimax döndürmesi ile keşifsel faktör ve iç tutarlılık analizleri uygulanmıştır. Her ölçek ayrı ayrı faktör analizden geçirilmiş ve güvenilirlikleri Cronbach Alpha değerleri ile test edilmiştir. Ölçeklerin faktör analizleri Tablo 1 ile 4 arasında gösterilmektedir. Değişkenlerimizin ve pozitif örgütsel davranışların alt boyutlarını belirleyebilmek için SPSS’de varimax döndürmesi ile keşifsel (açıklayıcı) faktör ve iç tutarlılık analizleri uygulanmıştır. Her ölçek ayrı ayrı faktör analizden geçirilmiş ve güvenilirlikleri Cronbach Alpha değerleri ile test edilmiştir, ölçekler aşağıdaki tablolarda aktarılmıştır.

Bilgisayar tutum ölçeği (Tablo 1); üç öz yeterlilik (bilgisayar kullanabilme, bilgisayarla çalışma, yazılım/donanım) ve iki endişe (bilgisayar teknolojisi, bilgisayar sorunları) olmak üzere beş boyuttan oluşmuştur. Boyutların Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları yaklaşık 0.80 ve üzerinde olup ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 1: Bilgisayar Tutumu Faktörleri ve İç Tutarlılık Sonuçları

BİLGİSAYAR TUTUMU	Boyut Açıklayıcılığı (%)	M. Ağırlığı	Cr. Alfa (%)
Faktör 1: Bilgisayar Kullanma Öz Yeterliliği	19,772		90,4
Dosyaları silerken kendimi rahat hissediyorum.		,854	
Bir dosyaya bilgileri ekler ve silerken kendimi rahat hissediyorum.		,840	
Bir diski kopyalarken kendimi rahat hissediyorum.		,795	
Yazıcıyı kullanırken kendimi rahat hissediyorum.		,690	
Fareyi kullanırken kendimi rahat hissediyorum.		,625	
Faktör 2: Bilgisayarla Çalışma Öz Yeterliliği	16,121		86,9
Programları açıp kaparken kendimi rahat hissediyorum.		,767	
Dosya ve klasörleri açarken kendimi rahat hissediyorum.		,728	
Bilgisayara yazılım ekler ve kaldırırken kendimi rahat hissediyorum.		,717	
Veri girerken veya kurtarıırken kendimi rahat hissediyorum.		,686	
Bilgisayarda çalışırken kendimi rahat hissediyorum.		,573	
Faktör 3: Bilgisayar Teknolojisi Endişesi (-)	14,334		85,1
Bilgisayar kullanıcılarıyla beraber bir toplantıya katılmak beni kaygılandırır.		,762	
Yeni çıkan bilgisayar ve programların özelliklerini öğrenmek beni kaygılandırır.		,674	
Bilgisayarıcılarla konuşmak beni kaygılandırır.		,661	
Toplumda bilgisayarın artan rolüyle ilgili haberleri duymak beni kaygılandırır.		,627	
Program yazmayı öğrenmek beni kaygılandırır.		,597	
Faktör 4: Bilgisayar Sorunları Endişesi (-)	12,362		79,6
Bilgisayar çöktüğünde dosyalarımı erişememem beni kaygılandırır.		,703	
Bilgisayardaki verileri kaybetmek beni kaygılandırır.		,601	
Bilgisayarın hata mesajı vermesi beni kaygılandırır.		,595	
Bir tuşa basıp önemli bilgileri kaybetmekten korkarım.		,601	
Faktör 5: Yazılım ve Donanım Öz Yeterliliği	8,018		83,3
Bilgisayarın donanımı ve parçaları hakkında kendimi rahat hissediyorum.		,714	
Bilgisayar yazılım ve programları hakkında kendimi rahat hissediyorum.		,714	
Toplam Açıklayıcılık Yüzdesi	70,607		
Kaiser-Meyer-Olkin Değeri: ,856	Bartlett Manidarlık Değeri: ,000	Yaklaşık Ki-Kare Değeri: 2220,990	

İnternet tutumu ölçeği ise “internet endişesi, aidiyeti ve etkisi” olmak üzere üç boyut altında toplanmıştır. Boyutların Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları 0.60 üzerinde olup kabul edilebilir derecede güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 2: İnternet Tutumu Faktörleri ve İç Tutarlılık Sonuçları

İNTERNET TUTUMU	Boyut Açıklayıcılığı (%)	Madde Ağırlığı	Cr. Alfa (%)
Faktör 1: İnternet Endişesi	25,485		83,7
İnternet tarafından yıldırdığımı hissediyorum.		,655	
İnternet, yakında yaşamlarımızı da kontrol edecektir.		,639	
İnternet, insanları kölesi yapmaktadır.		,632	
İnternet, insanları birbirinden uzaklaştırır.		,610	
İnternet, birçok sıkıcı işi de beraberinde getirir.		,581	
İnternet fazla kullanıldığında, insanlara zarar verecektir.		,578	
Faktör 2: İnternet Aidiyeti	21,450		76,3
İnternet, yaşam standardını artırır.		,583	
Diğer internet kullanıcılarını kendime yakın hissedirim.		,560	
Fırsat bulduğum her zaman internete girerim.		,517	
Kendimi internet kullanıcı topluluğuna dahil hissedirim.		,512	
İnternet, insanları birbirine yakınlaştırır.		,505	
Faktör 3: İnternetin Yaşama Etkisi	12,674		68,0
İnternet, insan yaşamını değiştirmektedir.		,522	
Okulda, işte ve sosyal yaşamda internet bir zorunluluktur.		,522	
Toplam Açıklayıcılık Yüzdesi	59,608		
Kaiser-Meyer-Olkin Değeri: ,786 Bartlett Manidarlık Değeri: ,000 Yaklaşık Ki-Kare Değeri: 714,299			

Tekno-politik stres ölçeği tek boyuttan oluşmakta, Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı yaklaşık 0.83 olup ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3: Tekno-politik Stres Faktör ve İç Tutarlılık Sonuçları

TEKNOPOLİTİK STRES	Faktör Açıklayıcılığı	Madde Ağırlığı	Cr. Alfa (%)
Faktör Açıklayıcılığı	% 50,816		82,7
Güncel teknolojileri yakalamaya uğraşırken stres oluyorum.		,774	
Bilgi teknolojilerinin hızlı değişimi karşısında gözüm korkuyor.		,723	
Yeni bilgi teknolojilerini takip etmeye çalışırken tüketiyorum.		,687	
Kullandığım bilgi sistemlerinin eski olmasından dolayı stres olurum.		,539	
Yeni teknolojileri öğrenmeye çalışmamın bir nedeni, bilmediğim şeyler olduğunu kendime itiraf edemiyor olmamdır.		,536	
Bilgi teknolojilerinin gelişimi toplumsal eşitsizliği artırmaktadır.		,440	
İnternette paylaşılan bilgiler, sosyal yaşamın belirsizliğini artırmaktadır.		,336	
Kaiser-Meyer-Olkin Değeri: ,854 Bartlett Manidarlık Değeri: ,000 Yaklaşık Ki-Kare Değeri: 419,878			

Toplumsal dönüşüme karşı duyulan sinizm ölçeği iki boyuttan oluşmaktadır. Boyutların Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları yaklaşık 0.70 ve üzerinde olup ölçeğin güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır (Tablo 4).

Tablo 4: Toplumsal Dönüşüme Karşı Sinizm Faktörleri ve İç Tutarlılık Sonuçları

TOPLUMSAL DÖNÜŞÜME KARŞI SİNİZM	Boyut Açıklayıcılığı	Madde Ağırlığı	Cr. Alfa (%)
Faktör 1: Değişime Karşı Duyulan Sinizm	%34,665		75,0
Yaşadığım toplumu düşündüğümde gerilir ve sinirlenirim.		,695	
Geçmişte yaşanan pek çok değişim iyi olmadığı gibi, içinde bulunduğumuz dönüşüm de farklı değildir.		,613	
Çevremde yaşanan değişimden şikâyetçiyim.		,483	
Siyasetçilerin halka söyledikleri ile yapmayı düşündükleri farklıdır.		,457	
Yaşadığımız değişimleri başkalarıyla beraber eleştiririm.		,342	
Faktör 3: Yöneticilere Karşı Sinizm	%23,628		69,5
Sosyal dönüşümlerin arkasındaki nedenler, yönetimler tarafından saklanmaya çalışılmaktadır.		,534	
Yöneticilerin söylediklerine kuşkuyla yaklaşırım.		,534	
Toplam Açıklayıcılık Yüzdesi	58,293		
Kaiser-Meyer-Olkin Değeri: ,762	Bartlett Manidarlık Değeri: ,000	Yaklaşık Ki-Kare Değeri: 293,685	

Tablo 1 ile 4 arasında verilen değişkenlerin ortalamaları, standart sapmaları ve aralarındaki ilişkiler Tablo 5’de gösterilmiş, H1 ve H2 desteklenmiştir.

Tablo 5: Değişkenlerin Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Aralarındaki İlişkiler

Değişkenler	Ort.	SS	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Bilgisayar Kullanma	3,94	0,75										
2. Bilgisayarla Çalışma	3,54	0,80	,55									
3. Bilgisayar Teknolojisi Endişesi	2,27	0,77	-,56	-,38								
4. Bilgisayar Sorunları Endişesi	3,35	0,91	-,33	-,29	,50							
5. Yazılım/Donanım Öz Yeterliliği	3,28	1,00	,51	,53	-,48	-,41						
6. İnternet Endişesi	2,85	0,83	-,20	-,25	,29	,17						
7. İnternet Aidiyeti	3,27	0,75	,25	,36	-,22		,27	-,34				
8. İnternetin Yaşama Etkisi	4,15	0,85	,17		-,20				,33			
9. Teknopolitik Stres	2,75	0,77	-,44	-,27	,67	,62	-,41	,43	-,20	,53		
10. Değişime Duyulan Sinizm	3,32	0,72			,28	,22		,23			,35	
11. Yöneticilere Karşı Sinizm	3,48	0,82				,22					,28	,46

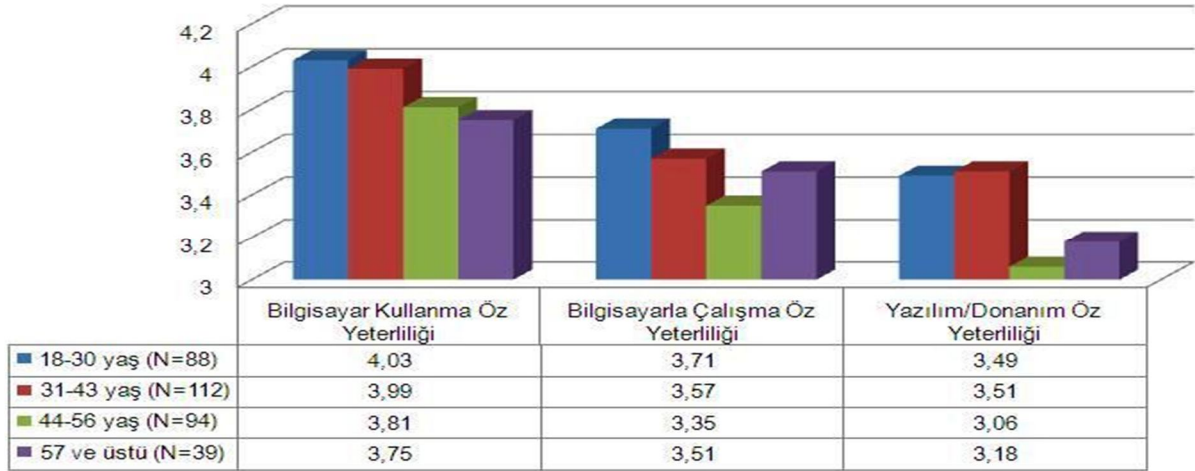
Görülen korelasyonların tümü $p < 0.05$ değerinde anlamlı, $n=161$

Cinsiyetleri karşılaştırmaya yönelik yaptığımız fark analizlerinde, bilgisayar sorunları endişesi ($t=2,133$ $p=.034$) ve yazılım/donanım öz yeterliliği ($t=-3,167$ $p=.002$) açısından anlamlı farka ulaşılmıştır. Kadınlar erkeklere göre bilgisayar sorunları karşısında daha fazla (kadın ort.=3,4 ve erkek ort.=3,18) endişeye kapılmakta, yazılım/donanım öz yeterliliğine ise daha az (kadın ort.=3,14 ve erkek ort.=3,47) sahip olmaktadır, H3 desteklenmiştir.

Yaş gruplarını karşılaştırmaya yönelik yaptığımız ANOVA fark analizlerinde, bilgisayar kullanma ($F=2,530$ $p=.057$) ve bilgisayarla çalışma ($F=3,161$ $p=.025$) öz yeterliliği açısından $p < 0,1$ seviyesinde anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 6). Bilgisayar teknolojisi endişesi ($F=5,488$ $p=.001$), bilgisayar sorunları endişesi ($F=3,742$ $p=.011$) ve yazılım/donanım öz yeterliliği ($F=5,296$ $p=.001$) açısından ise yaklaşık $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı farka

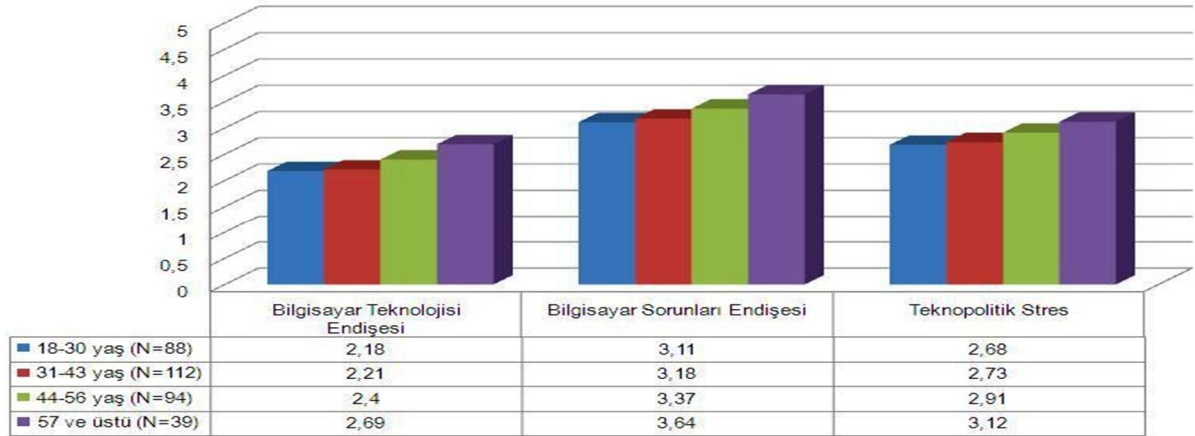
ulaşmıştır. İnternet tutumu ile ilgili gruplar arasında fark görülmemiştir. Teknopolitik stres açısından ise anlamlı bir fark ($F=4,213$ $p=.006$) tespit edilmiştir, H4 desteklenmiştir.

Tablo 6: Yaş ile Negatif İlişkili Değişkenler

Tukey HSD testi sonucunda, bilgisayarla çalışma öz yeterliliği genç grup ile olgun yaştakiler arasında ($p=.014$), yazılım/donanım öz yeterliliği olgun yaştakiler ile genç ($p=.01$) ve orta yaşlı ($p=.003$) grup arasında, bilgisayar teknolojisi endişesi ve bilgisayar sorunları endişesi yaşlılar ile genç (sırasıyla $p=.002$, $p=.015$) ve orta yaşlı (sırasıyla $p=.003$, $p=.039$) grup arasında, teknopolitik stres ise yaşlılar ile genç ($p=.01$) ve orta yaşlı ($p=.022$) grup arasında fark göstermektedir (Tablo 7).

Tablo 7: Yaş ile Pozitif İlişkili Değişkenler

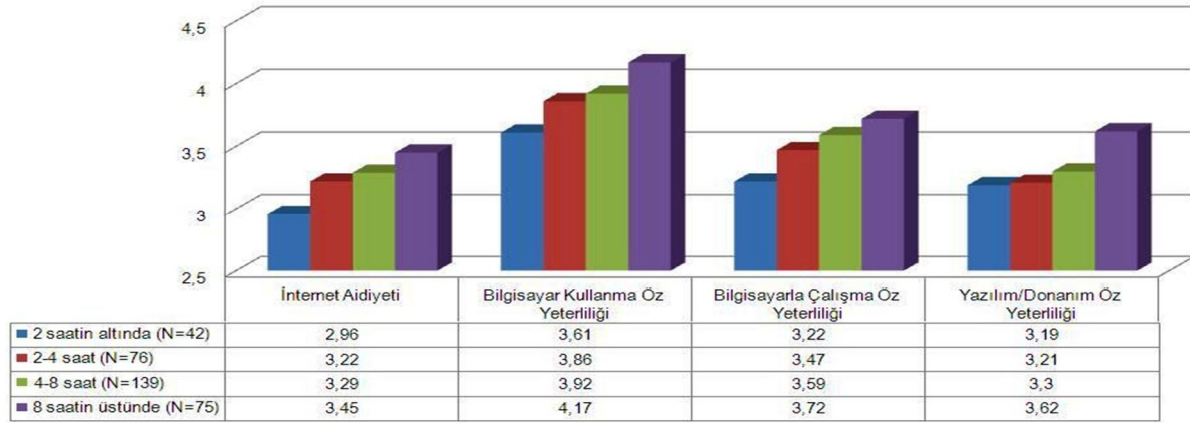
Bilgisayar kullanma yıllarını karşılaştırmaya yönelik yaptığımız ANOVA fark analizlerinde, bilgisayar sorunları endişesi ($F=3,181$ $p=.043$) ve internetin yaşama etkisi ($F=3,478$ $p=.032$) açısından anlamlı farka ulaşılmıştır. Tukey HSD testi sonucunda ise, internetin yaşama etkisi 10 yıldan az süredir ($p=.028$, ortalama=4,44) bilgisayar kullananlar ile 20 seneden fazla (ortalama=4,11) kullananlar arasında anlamlı fark göstermektedir.

Günlük bilgisayar kullanma sürelerini karşılaştırmaya yönelik yaptığımız ANOVA fark analizlerinde, internet aidiyeti ($F=4,758$ $p=.003$), bilgisayar kullanma ($F=5,892$ $p=.001$), bilgisayarla çalışma ($F=4,055$ $p=.008$) ve yazılım/donanım ($F=3,090$ $p=.027$) öz yeterliliği açısından anlamlı fark bulunmuştur. Bilgisayar teknolojisi endişesi ($F=7,559$ $p=.000$),

Teknopolitik stres ($F=2,571$ $p=.054$) ve sinizm ($F=2,544$ $p=.056$) açısından ise yaklaşık $p<0,1$ düzeyinde anlamlı farka ulaşılmıştır.

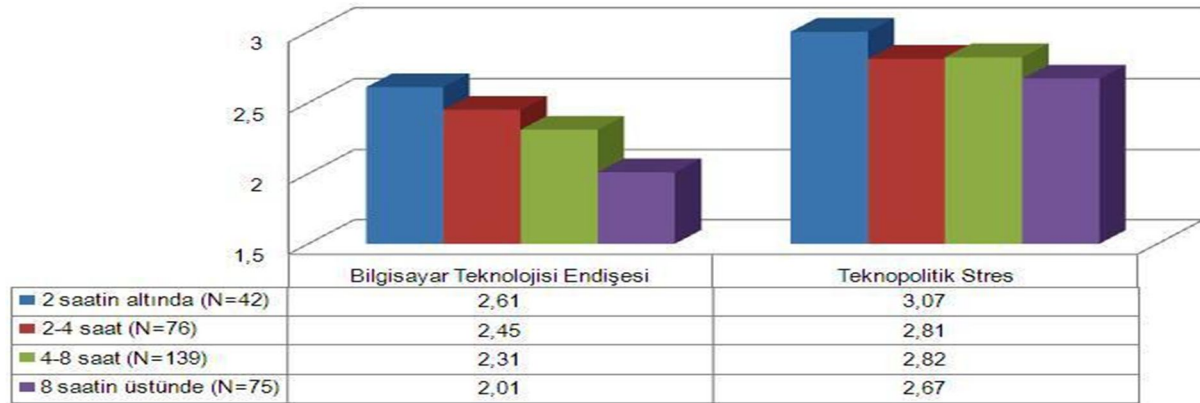
Tukey HSD testi sonucunda, internet aidiyeti 2 saatin altında bilgisayar kullananlar ile 4-8 saat ($p=.034$) ve 8 saatten fazla ($p=.001$) kullananlar arasında, bilgisayar kullanma öz yeterliliği 8 saatten fazla bilgisayar kullananlar ile 2 saatin altında ($p=.000$) ve 2-4 saat ($p=.037$) kullanan gruplar arasında, bilgisayarla çalışma öz yeterliliği 2 saatin altında bilgisayar kullananlar ile 4-8 saat ($p=.035$) ve 8 saatten fazla ($p=.006$) kullananlar arasında, yazılım/donanım öz yeterliliği 2-4 saat ile 8 saatten fazla ($p=.041$) bilgisayar kullananlar arasında fark göstermektedir (Tablo 8).

Tablo 8: Günlük Bilgisayar Kullanma Süresiyle Pozitif İlişkili Değişkenler

Bilgisayar teknolojisi endişesi 8 saatten fazla bilgisayar kullananlar ile 2 saatin altında ($p=.000$), 2-4 saat ($p=.001$) ve 4-8 saat ($p=.027$) kullanan gruplar arasında, teknopolitik stres ise 2 saatin altında bilgisayar kullananlar ile 8 saatten fazla ($p=.03$) kullananlar arasında fark göstermektedir (Tablo 9).

Tablo 9: Günlük Bilgisayar Kullanma Süresiyle Negatif İlişkili Değişkenler

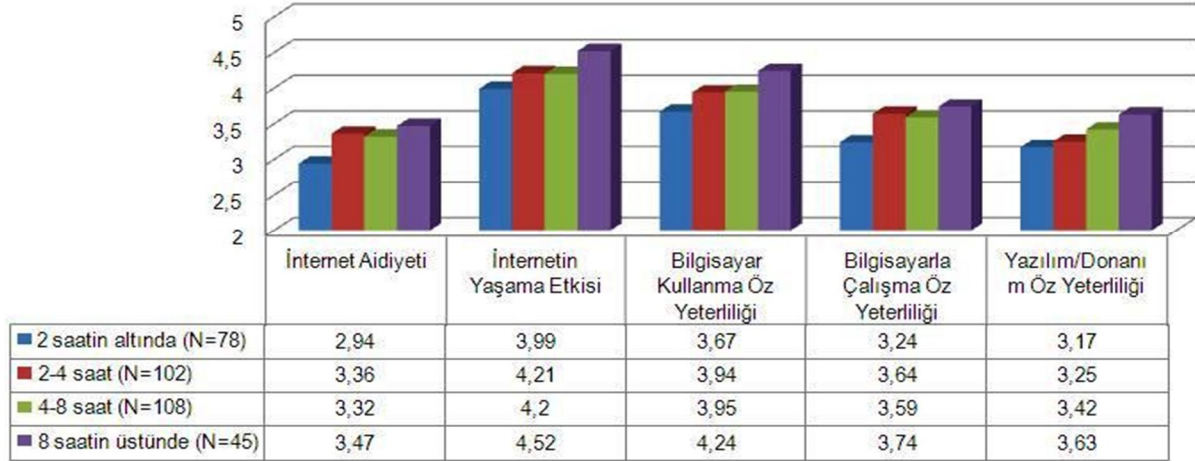

Günlük internet kullanma sürelerini karşılaştırmaya yönelik yaptığımız ANOVA fark analizlerinde, internet aidiyeti ($F=7,981$ $p=.000$), internetin yaşama etkisi ($F=4,163$ $p=.006$), bilgisayar kullanma ($F=6,370$ $p=.000$), bilgisayarla çalışma ($F=5,676$ $p=.001$) ve yazılım/donanım ($F=2,791$ $p=.041$) öz yeterliliği açısından anlamlı fark bulunmuştur. Bilgisayar teknolojisi endişesi ($F=4,852$ $p=.003$) ve sinizm ($F=2,642$ $p=.049$) açısından anlamlı farka ulaşılmıştır, H5 desteklenmiştir.

Tukey HSD testi sonucunda, internet aidiyeti 2 saatin altında internet kullananlar ile 2-4 saat ($p=.000$), 4-8 saat ($p=.001$) ve 8 saatten fazla ($p=.000$) kullananlar arasında, internetin yaşama

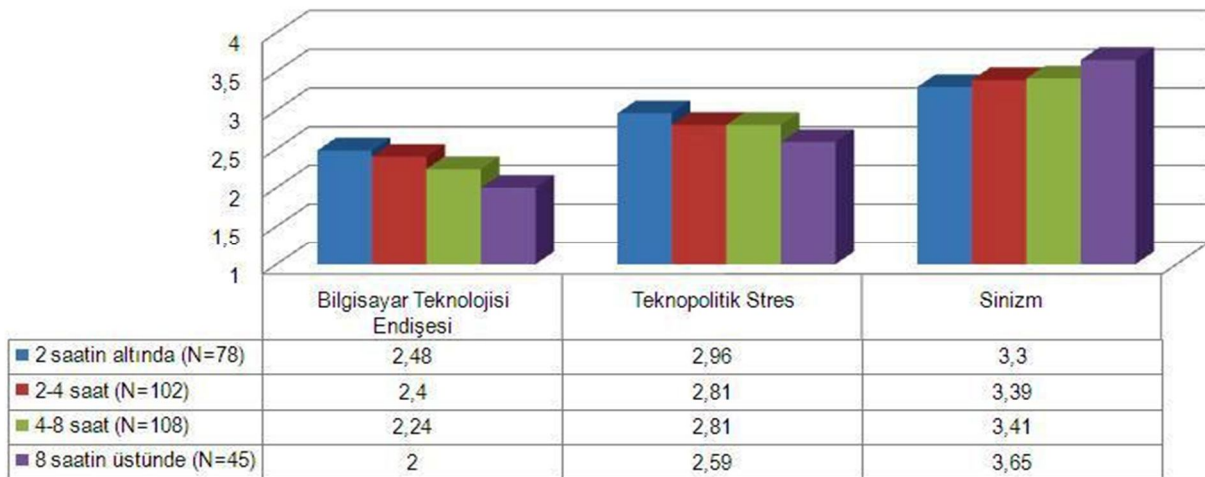
etkisi 2 saatten az internete girenler ile 8 saatten fazla ($p=.003$) girenler arasında, bilgisayar kullanma öz yeterliliği 2 saatten az internet kullananlar ile 4-8 saat ($p=.038$) ve 8 saatin üstünde ($p=.000$) kullanan gruplar arasında, bilgisayarla çalışma öz yeterliliği 2 saatin altında internet kullananlar ile 2-4 saat ($p=.003$), 4-8 saat ($p=.013$) ve 8 saatten fazla ($p=.004$) kullananlar arasında, yazılım/donanım öz yeterliliği 2 saatten az internet kullananlar ile 8 saatin üstünde ($p=.048$) kullananlar arasında fark göstermektedir (Tablo 10).

Tablo 10: Günlük İnternet Kullanma Süresiyle Pozitif İlişkili Değişkenler

Bilgisayar teknolojisi endişesi 8 saatten fazla internete girenler ile 2 saatten az ($p=.008$) ve 2-4 saat ($p=.030$) girenler arasında, teknopolitik stres 2 saatten az internete girenler ile 8 saatten fazla ($p=.042$) girenler arasında, sinizm ise 2 saatin altında internet kullananlar ile 8 saatten fazla ($p=.03$) kullananlar arasında fark göstermektedir (Tablo 11).

Tablo 11: Günlük İnternet Kullanma Süresiyle İlişkili Değişkenler

Teknopolitik stresin aracılık rolünü belirlemek amacıyla Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen üç aşamalı yöntem kullanılmıştır. Toplumsal dönüşüme karşı sinizme yönelik aşamalı ara değişken testleri SPSS ile sınanarak yapılmıştır (Tablo 12 ve 13).

Tablo 12: Teknopolitik Stresi Etkileyen Değişkenlere İlişkin Regresyon Sonuçları

Düz. R ²	F	Bağımsız Değişkenler	Beta	SE	T
,604	82,002(***)	Bilgisayar Teknolojisi Endişesi	,417	,059	7,037(***)
		Bilgisayar Sorunları Endişesi	,367	,048	6,370(***)
		İnternet Endişesi	,246	,048	4,708(***)

Bağımlı değişken: Teknopolitik Stres (**) 0.001 seviyesinde manidar

Bilgisayar teknolojisine, sorunlarına ve internete duyulan endişe teknopolitik stresi artırmaktadır (Tablo 12). Bilgisayar sorunlarına ve internete duyulan endişe aynı zamanda toplumsal dönüşüme karşı duyulan sinizmi de artırmaktadır (Tablo 13, Model 1). Ancak toplumsal dönüşüme karşı duyulan sinizmin üzerinde teknopolitik stresin anlamlı etkisi bilgisayar sorunlarına ve internete duyulan endişeden daha fazladır (Model 2) , H6 da desteklenmiştir. İlginç bir bulgu ise, günlük internet kullanımının artmasının sinizm düzeyinde de artışa neden olmasıdır (Model 2).

Tablo 13: Toplumsal Dönüşüme Karşı Sinizmi Etkileyen Değişkenlere İlişkin Regresyon

Düz. R ²	F	Bağımsız Değişkenler	Beta	SE	T
,103	7,078(***)	(Sabit)	2,147	,285	7,539(***)
		Günlük İnternet Kullanımı	,172	,055	3,134(*)
		Bilgisayar Sorunları Endişesi	,149	,061	2,450(**)
		İnternet Endişesi	,084	,044	1,909(*)
,146	8,942(**)	(Sabit)	2,027	,281	7,222(***)
		Günlük İnternet Kullanımı	,095	,043	2,211(*)
		Bilgisayar Sorunları Endişesi	,068	,048	,711
		İnternet Endişesi	,069	,065	1,065
		Teknopolitik Stres	,264	,088	2,990(**)

Bağımlı değişken: Toplumsal Dönüşüme Karşı Duyulan Sinizm
 (**) 0.001 seviyesinde manidar, (**) 0.01 seviyesinde manidar, (*) 0.05 seviyesinde manidar

4. Sonuç

Bu çalışma, bilgi çağına geçişte yeni toplumsal modeli oluşturan ve hayatın vazgeçilmez bir unsuru haline gelen internet ve bilgisayar uygulamalarının olumsuz davranışsal sonuçları üzerine aşamalı bir tablo sunmaktadır. Aynı zamanda cinsiyete, yaşa, tecrübeye ve kullanım süresine göre, internet ve bilgisayar öz yeterliliği ve endişesinde fark olduğu görülmektedir. Bilgisayar-internet kullanma özyeterliliği ile negatif ve yaşanan endişelerle teknopolitik stres arasında pozitif bir ilişki vardır. Bilgisayar teknolojisi, sorunları ve internet endişeleri teknopolitik stresi artırmaktadır. Bu endişeler bu stres aracılığıyla da zaman içinde bireylerin değişime karşı tepki vermelerine neden olmaktadır. İlginç bir şekilde, çalışmaya katılanlar arasında bilgisayar öz yeterliliği yüksek olduğu halde endişe ve teknopolitik stres düzeyi yüksek katılımcılara da rastlanmıştır. Örnek vermek gerekirse, bir katılımcı sisteme güvenmediği için işletim sistemini taşınabilir bellek üzerinden çalıştırdığını beyan etmiştir. Benzer vakalar, belli bir denge kurulmadığı takdirde aşırı teknoloji bağımlılığının da strese neden olabileceğini düşündürmektedir.

Kaynakça:

- Baron, R.M. ve Kenny, D.A. (1986) "The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations", **Journal of Personality and Social Psychology**, 51, ss. 1173-1182.
- Bellman, S., Johnson, E.J., Kobrin, S.J., ve Lohse, G.L. (2004) "International Differences in Information Privacy Concerns," **The Information Society**, 20, ss. 313-324.
- Cnnturk (2010) **Elektrofobi: Teknoloji korkusu**, CNN Türk Haber Servisi, <http://www.cnnturk.com/2010/bilim.teknoloji/teknoloji/02/04/elektrofobi.teknoloji.korkusu/562350.0/index.html>, Erişim Tarihi: 12 Kasım 2010
- Cowan, B.R., Vigentini, L., ve Jack, M.A. (2008) "Exploring the relationship between anxiety and usability evaluation- An online study of Internet and wiki anxiety," **Proceedings of IADIS International Conference, Interfaces and Human Computer Interaction 2008**, ss. 69-76.
- Cowan, B.R., Vigentini, L., ve Jack, M.A. (2009) "Exploring The Relationship Between Anxiety And Usability Evaluation - An Online Study Of Internet And Wiki Anxiety," **Proceedings of the 23rd British HCI Group Annual Conference on People and Computers: Celebrating People and Technology**, British Computer Society, Swinton, UK
- Dadayan, L. ve Ferro, E. (2005) "When Technology Meets the Mind: A Comparative Study of the Technology Acceptance Model," **Electronic Government Lecture Notes in Computer Science**, Volume 3591/2005, ss. 137-144.
- Dinev, T. ve Hart, P. (2004) "Internet Privacy Concerns and Their Antecedents-Measurement Validity and a Regression Model," **Behavior and Information Tech.**, 23 (6), ss. 413-422.
- Durndell, A., Haag Z. (2002) "Computer Self Efficacy, Computer Anxiety, Attitudes Towards The Internet And Reported Experience With The Internet, By Gender, In An East European Sample," **Computers in Human Behavior** 18, ss. 521-535
- Finerty, Terry (1997) "Integrating Learning and Knowledge Infrastructure," **Journal of Knowledge Management**, 1, 2, ss. 98-104.
- Havelka, D., Beasley, F. ve Broome, T. (2004) "A Study Of Computer Anxiety Among Business Students," **Mid-American Journal of Business**, 19 (1), ss. 63-72
- Joiner, R., Brosnan, M., Duffield, J., Gavin, J., Maras, P. (2007) "The Relationship Between Internet Identification," **Computers in Human Behavior**, 23, ss. 1408-1420
- Keegan, W. ve Green, M.C. (2008) **Global Marketing**, Upper Saddle River, Pearson Prentice Hall.
- Mak, B., Sockel, H., Bucholz, J.A., Webb, M.W. (2010), "Technostress and Organization Loyalty of IS&T Workers - A Path Model," **IJIPM: Int. Jou. of Inf. Processing and Man.**, 1, 2, ss. 4-17
- Mazalin, D. ve Moore, S. (2004) "Internet Use, Identity Development And Social Anxiety Among Young Adults," **Behaviour Change**, 21, 2, ss. 90-102.
- Ntvmsnbc (2010) **Teknoloji korkusu ana karnında başlıyor**, Haber Servisi, <http://88.255.82.110/id/25141671/>, Erişim Tarihi: 12 Kasım 2010
- Öztürk, S. (2011) Bu kelimeyi duyan telefon kapanıyor, **Hürriyet Haber Sitesi**, <http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/17341764.asp?gid=373>, Erişim Tarihi: 2 Nisan 2010
- Poole, M.S., Holmes, M., Desanctis, G. (2001) "[Conflict-Management In A Computer-Supported Meeting Environment](#)," **Management Science** 37, ss.926-953
- Qian, Y. (2007), **A Communication Model of Employee Cynicism Toward Organizational Change**, Communication Studies, PhD thesis
- Nasser, J.A. (2001) "Değişime Uyum Sağlayın," **Executive Excellence**, 5 (49)
- Pauli, K.P., Gilson, R.L., May, R. (2007) "Anxiety And Avoidance: The Mediating Effects Of Computer Self-Efficacy On Computer Anxiety And Intention To Use Computers," **Review of Business Information Systems – First Quarter**, Volume 11, Number 1, ss. 57-64
- Presno, C. (1998) "Taking The Byte Out Of Internet Anxiety: Instructional Techniques That Reduce Computer/Internet Anxiety In The Classroom," **Journal of Educational Computing Research**, Vol. 18, No.2, ss. 147-161.
- Rodoplu, D. (2008) "Bilgi Teknolojileri Uygulamalarına Karşı Çalışan Direnci; Hastane Bilgi Sistemi Üzerinde Bir Uygulama," **Review of Social, Economic & Business Studies**, Eastern Mediterranean University, Vol.9/10, Fall 2007 – 2008, ss. 409-438
- Saade, R.G. ve Kira, D. (2006) "The Emotional State of Technology Acceptance," **Issues in Informing Science and Information Technology**, 3
- Sam, H.K., Othman, A.E.A. ve Nordin, Z. S. (2005) "Computer Self-Efficacy, Computer Anxiety, and Attitudes toward the Internet: A Study among Undergraduates in Unimas," **Educational Technology & Society**, 8 (4), ss. 205-219.

- Sokura, B., Tuunainen, V. K. ve Oorni, A. (2009), "The role of training in decreasing anxiety among experienced computer users," **ECIS 2009 Proceedings**, Paper 115
- Venkatesh, V., Morris M., Davis G. ve Davis F. (2003) "User Acceptance of Information Technology: Toward a Unified View," **MIS Quarterly**, Vol. 27. ss. 425-479
- Ward, J. ve Evlin, R. (1999) "A New Framework For Managing IT-Enabled Business Change," **Info Systems Journal** 9, ss. 197-221
- Webster, J. ve Martocchio, J.J. (1992) "Microcomputer playfulness: Development of a measure with workplace implications," **MIS Quarterly**, 16, ss. 201-226.
- Zhang, Y. ve Espinoza, S. (1998) "Relationships among computer self-efficacy, attitudes toward computers, and desirability of learning computing skills," **Journal of Research on Computing in Education**, 30(4), ss. 420-436.